

De lèxic valencià

JOAN SOLÀ (catedràtic de filologia catalana a la Universitat de Barcelona i membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans)

En el diari *Avui*¹ vaig parlar llargament del llibre *Valencià en perill d'extinció*, d'Eugeni S. Reig (València: edició de l'autor, 2005). Aquí em referiré a uns quants dels exemples que vaig donar en el diari perquè són interessants i els podríem fàcilment fer nostres els qui no els tenim com a habituals. Abans, però, faré esment de casos que l'autor defensa en una forma diferent de la normativa o de l'habitual.

L'autor defensa, adés explícitament adés implícitament, formes més o menys divergents de les estàndards: *ciprer* 'xi-', *estrossar* 'des-', *engenollar-se* 'ag-', *escallola* 'esai-'. Casos més notables: *anar en l'erta* 'a. alerta', *a osades* (que se sent també d'altres maneres: *a gos-*, *a gus-*; i *ausades*, la forma que recull el *DIEC*), o *javalí*, que (pronunciat amb *j* nostra i amb *v* labiodental) l'autor diu que és arabisme genuí. Per als lectors (o pedagogs) que no vulguin riscos, l'obra no és pas «perillosa», perquè explica sempre on és la normativa i aclareix en quins arguments es basa per defensar l'altra forma. Potser ens hem amoïnats massa per casos com aquests: en definitiva, el

que interessa més aquí és que els usuaris de la llengua i els professionals se sentin còmodes amb aquesta llengua i la facin servir. També és cert que no tot allò que és viu aquí o allà o que és defensable en termes lògics s'ha d'incorporar al que en diem la llengua estàndard, que sempre serà un model referencial que haurà de satisfer els interessos generals de la comunitat catalanoparlant i, per tant, serà irremediablement un model selectiu. (Vegeu més avall altres casos ja una mica diferents. Recentment l'autor ha tractat altres termes que afecten la normativa, en el número 52 d'aquesta revista, del 2005.)

En molts casos aquesta obra ens forneix materials que podrien ser útils i fins preciosos d'una manera general, als escriptors, guionistes, homes/dones del temps, etc., per poc que els mecanismes socials (escola i mitjans de comunicació) poguessin fer bona feina: *anar en cama crua* 'a. amb les cames al descobert', *aplegar i envasar* (o *i poar*, *i besar l'anella*, *i besar la pau*, *i fényer*) 'arribar i moldre', *arruixó* 'pluja forta de curta durada', *bullit* 'situació confusa i embarassosa' (*Enguany tinc un bon*

bullit amb la declaració de renda), *cansera* 'cansament molt notable', *Corre i que et bolquen!* 'que et bombin', *de fil de vint* 'molt bo, molt ben fet' (que usa sovint la Isabel-Clara Simó en la seva secció del diari esmentat), *de rapafuig* 'de pressa i corrents' (*En viatges organitzats ho veus tot de rapafuig*), *emponnar-se* 'posar-se a la gatzoneta' (*Això és més vell que cagar emponnat*), *fer el faristol* 'mirar com treballen els altres' o *Qui tinga cucs, que pele fulla*. I quatre cireretes: *fer fugina* 'deixar d'assistir a l'escola, etc., sense motiu' (ja recollit en el *DIEC*), *fer coveta* amb les mans per encendre el cigarret, *menfot* 'a qui tant li fa tot' (i *menfotisme*) i *carassera* 'dit de la dona que es deixa festejar per diversos homes alhora' (*Fuig del fum, de la gotera i de la dona carassera*).

Vegeu exemples relacionats amb el coneixement general del fons lexicogràfic i amb aspectes normatius. Primer aspecte. *Barandat* 'envà' és paraula molt coneguda amb aquest significat, que és el que dona Reig. Però resulta que al meu poble (Bell-lloc d'Urgell) era i és absolutament viu

Eugeni S.

barandar 'barana protectora d'una balconada, d'una terrassa' (no pas *barandà*, que diu el diccionari Aguiló). *Carn fugida* seria un sinònim aproximat de 'esquinç', i no el veig tampoc recollit en cap obra (ni en el *Diccionari enciclopèdic de medicina*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 2000, que Reig no cita).

Relacionat amb el lèxic normatiu, Reig i Emili Casanova (que fa un llarg pròleg al llibre) defensen *a estall* 'a preu fet' (contra *a destall* del DIEC). *L'ansa del coll* és, segons Reig, el DCVB i la *Gran enciclopèdia valenciana*, la primera vèrtebra cervical (que sosté el coll) i la part inferoposterior del cap (on aquest s'ajunta amb el coll): trencar-se l'ansa del coll implica la mort irremeiable; però en tots els altres diccionaris (incloent-hi el *Diccionari de medicina*) és sinònim de *clavícula*, important «incorrecció» que Reig denuncia. *Aplegar a vènit* 'arribar a bon terme una operació', el DIEC ho dóna amb el verb *arribar*: caldria donar-ho també amb *aplegar*. El DIEC encara no recull *arruixar* 'espargir aigua per un carrer, un pati, etc., amb la mà', que és viu en diverses parles (valencianes i no valencianes). Un cas urgent de recollir és el de la preposició *barata* (*Li he donat nou melons barata netejar-me el jardí*), que ara ja compta amb prou bibliografia. Per a *boç* el DIEC diu: «Aparell fet de corretges o de filferros que es posa al musell de certs animals, com el gos, per impedir-los de mossegar,

morrió»; a part que no en dóna exemples i que no veig clar que *musell* es pugui aplicar a un animal com el cavall, Reig en millora la definició clarament: «Artefacte construït amb corretges de cuir, fil d'aram, corda o plàstic, que es posa al morro dels gossos i altres animals per a impedir-los que mosseguen, o al dels cavalls, muls i ases per a impedir-los que mengin».

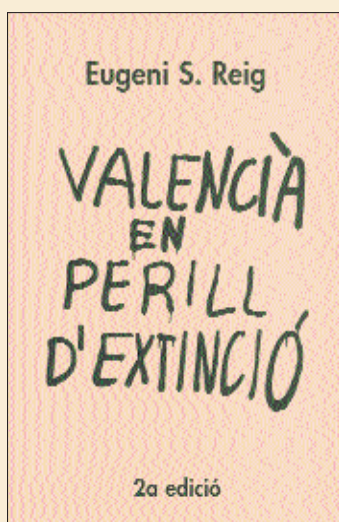
Sobretot, Reig insisteix que els valencians preservin el vivíssim verb *eixir* i donin a *sortir* l'estricta i limitat significat que té entre ells, 'sorgir, aparèixer, brollar amb força': ells mai no dirien que una processó *surt* de l'església, però podrien dir que l'aigua *sortia* esvalotada d'aquell rebentament. Si el DIEC recull *tòfol* 'enze', hauria de recollir *fer-se el tòfol* 'fer l'orni'. Reig i Coromines defensen *habitança*, mot antic i encara viu, en lloc del neologisme mal assimilat *habitatge*. I un cas important: és viu *recialla/-es* 'seqüela' (*Els pares es van odiar i els fills n'arrosseguen la recialla*, *Encara patim les recialles de la guerra*), ja recollit pel DIEC; però Fabra va escriure *rerialles* («f. pl. Acaballes»), que usarà Espriu, mot que no sabem d'on ha eixit i que Coromines creu que és una mala lectura (*r* per *c*) de *recialles*.

En aquest recull, a més de les parts essencials (definició, exemples i equivalències en valencià, en català estàndard i en castellà), en molts articles hi ha un fotral d'informació donada debades (de franc, de regal) sobre orni-

tologia, botànica, cuina (amb receptes i tot), refranys, tonades populars, jocs infantils, etimologia: mireu *baló*, *bandera* (per a cançons), *bardoll* (joc), *a poqueta nit*, *cordell* (refranys), *blanquet*, *coca de canonge* (receptes). A *canut* ens diu que la segona part de la dita *Salut i força al canut* avui s'interpreta com a potència sexual però que originàriament volia dir poder econòmic («a totes les cases hi havia un canut de metall en el qual es guardaven les monedes d'or i de plata»). A mi em sorprèn que no reculli certes paraules o expressions que al País Valencià són molt corrents (i que ell mateix usa en definicions i exemples) però que a fora són desconegudes. Per exemple, *soles* o *soletes* o *a soles* (*llavar* és «Netejar amb aigua *a soles* o amb aigua i sabó...»; *El fill de Trini ja va soletes a escola*) o bé *caure un bac* 'sofrir una caiguda forta' (*Ha caigut un bac i s'ha trencat el nas*).

I encara us regalo un tast d'altres aspectes del llibre de Reig. Un «embrollament de paraules»: *Una guatla dins del blat. / Diu la guatla: què fas, blat? / Què fas, guatla?, diu el blat*. I una cançoneta popular (pronuncieu la *r* de *flor*, recordeu que *carassera* és la xica que es deixa festejar per diversos homes alhora i, si us cal, apreneu la lliçó): *Jo tinc una perereta / que fa flor i no fa peres, / i la tinc acompanyada / a les xiques carasseres*. ♦

¹ En cinc articles, els dies 12, 19 i 26 d'octubre i 2 i 9 de novembre del 2005.

VALENCIÀ EN PERILL D'EXTINCIÓ

Eugeni S. Reig.

Segona edició revisada i augmentada.

Preu de venda al públic: 22 euros.

Podeu adquirir-lo:

- En les llibreries del País Valencià.
- En la Casa del Llibre – Passeig de Gràcia, 62 – Barcelona.
- En els establiments Abacus.
- En la Llibreria Proa Espais – Rosselló, 212 – Barcelona
- En la Llibreria LAIE – Pau Claris, 85 – Barcelona
- En la Llibreria Quart Creixent – Carrer d'en Rubí, 5 – Ciutat de Mallorca
- Entrant al web <<http://www.casadellibro.com>>
- Entrant al web <<http://www.abacus.es/externo/tienda/home.asp>>
- Entrant al web <<http://llibres.com>>
- Demanant-lo al distribuïdor: J. Morcillo. Carretera de Benetússer, 62 (Polígon de Mina) – 46200-PAIORTA – Tel.: 963 97 44 74
- Demanant-lo a l'autor <eugeni.s.reig@terra.es>, que us l'enviarà contra reembossament al preu de 27 euros (despeses d'enviament incloses).